

LEVEND ERFGOED

in beeld

Oorspronkelijke
rassen in goede
handen

Rassen die passen
in Nederlandse
landbouw en natuur

Canon van zeldzame huisdierrassen
van afgelopen 10.000 jaar tot nu

VOORWOORD

Mijn eerste kennismaking met de SZH vond plaats tijdens mijn eerste jaren als dierenarts in de praktijk. Het donateursblad maakte direct indruk en liet me niet meer los. Ik werd donateur en raakte steeds verder betrokken bij de wereld van zeldzame rassen. Al snel volgde de aanschaf van dieren en maakte ik kennis met het fokken en keuren, onder andere via Mergellandschappen in het Zuid-Limburgse landschap. De ontmoetingen met mede-fokkers en de gedeelde passie werkten aanstekelijk.

Via Geert Boink kreeg ik mijn eerste Nederlandse landgeit, gevolgd door Lakenvelder koeien, Groninger paarden en diverse andere zeldzame rassen. Wat me daarbij altijd is bijgebleven,

is het onderlinge vertrouwen en de hechte gemeenschap van liefhebbers. Een ongeziene aankoop van een oude Lakenvelder koe symboliseert voor mij dat vertrouwen. Zeldzame rassen zie ik als onmisbaar cultureel erfgoed. Fokkers zijn de schatbewaarders van waardevolle genetische diversiteit en praktische kennis die we moeten blijven koesteren en doorgeven. Dat vraagt blijvende inzet, want behoud is niet vanzelfsprekend.

Ik ben optimistisch over de toekomst. Met gezamenlijke betrokkenheid kan de SZH ook de komende decennia een cruciale rol blijven spelen in het beschermen van onze levende geschiedenis.

Gerit Tacken
voorzitter Stichting Zeldzame Huisdierrassen

Inhoudsopgave

Rassen die passen

Nut en noodzaak van het Paraplubestand

Het verhaal van het Fries roodbont vee

Zeldzame rassen ontdekken op Boerderij Wolfslaar

Schapen, herders en heide

Zeldzame rassen verrijken dieropleidingen

Levend erfgoed in goede handen

En verder:

Van verleden naar heden	6
Gefeliciteerd	10
Rassen in beeld	14
Dieren inspireren	16
Erkende centra	21
Recept van Nel	22
Donateurs uitgelicht	26

Coverfoto: Jelle Hidma met twee van zijn Lakenvelders. Sinds 2015 houdt hij samen met zijn vrouw Evelien in het buurtschap Tweekelo Lakenvelder koeien. Via crowdfunding werden de eerste dieren aangeschaft, de crowdfunders krijgen hun inleg terug in de vorm van vlees. Inmiddels lopen er 20 volwassen dieren en jongvee. Incidenteel levert hij fokmateriaal aan startende Lakenvelderhouders om hun kudde mee op te bouwen. Hij heeft een tweetal stieren geleverd aan de KI. In 2020 kreeg Jelle het predicaat 'Erkend Fokcentrum' van SZH.
Foto: Otto Kalkhoven

Rassen die passen

PAARDENKRACHT IN NATUUR- EN BOSBEHEER

Zware machines tasten de waterhuishouding en het bodemleven aan, paardenhoeven hebben veel minder impact.

‘Over een jaar zie je niet meer dat hier acht hoeven hebben gelopen’

- Bosbeheerder Jochem van Kerkvoorde

Dieren worden al eeuwen gehouden voor verschillende doeleinden. Runderen bijvoorbeeld waren vooral waardevol vanwege hun melk en vlees. Het merendeel van de oorspronkelijke veerassen was aangepast aan sobere leefomstandigheden en heeft deze kenmerken behouden. Dat maakt dat de vaak zeldzaam geworden rassen goed passen voor gebruik in het Nederlandse landschap.

Aan de rand van Warmond ligt de Sophiahoeve, in het veenweidelandschap vlak bij Leiden. De Sophiahoeve is een melkveehouderij waar al generaties lang Groninger blaarkoppen worden gehouden.

Theo Warmerdam runt het bedrijf samen met zijn zoon Jelle. Met ongeveer vijftig melkkoeien produceren zij melk die in de eigen kaasmakerij wordt verwerkt tot Leidse kaas en boter. De huidige boerderij bestaat zo'n honderd jaar, maar het kaasmaken wordt al sinds 1600 door de familie Warmerdam gedaan.

‘Kosten die je niet maakt, hoef je ook niet terug te verdienen’

Lagekostenkoeien

De Blaarkop is al jaren verbonden met het bedrijf. ‘Ik weet niet beter dan dat we ze hebben,’ zegt Theo. Toch is het ras in de huidige melkveehouderij allesbehalve vanzelfsprekend. Blaarkoppen staan bekend als robuuste, zelfredzame koeien die met weinig zorg en voeding goed produceren. ‘Wij noemen het lagekostenkoeien,’ legt hij uit. ‘Kosten die je niet maakt, hoef je ook niet terug te verdienen. Dat Blaarkoppen de ‘lekkerste boter’ geven, is onderdeel van het verhaal.

De koeien zijn een groot onderdeel van Theo's leven. ‘Ik ben ermee opgegroeid. Ze geven me rust, maar ook voldoening.’ Die verbondenheid vraagt ook om zorg en aandacht. Een les van zijn vader draagt hij nog altijd mee: ‘Als iedereen rechtsaf gaat, moet jij linksaf gaan.’ Door vast te houden aan een zeldzaam ras onderscheidt de Sophiahoeve zich, zowel economisch als inhoudelijk.

Passend in het landschap

Het werken met een zeldzaam ras vraagt om zorgvuldig fokbeleid. Samen met de Blaarkopcommissie en CRV wordt gewerkt aan raszuiverheid en voldoende bloedspreiding, wat resulteert in een lage inteeltcoëfficiënt. De toekomst ziet Theo positief tegemoet. Zijn zoon Jelle, opgeleid in de veehouderij en bekend met andere rassen, kiest bewust voor de Blaarkop. Volgens Theo past het ras uitstekend in een duurzame, Nederlandse veehouderij en in het landschap waarin het al eeuwen thuishoort.

BEGRAZING DOOR SCHAPEN EN GEITEN

In natuurgebieden dragen schaapskuddes bij aan de verspreiding van plantenzaden via de vacht, de hoeven en de mest. Zo werd er in de mest van een kudde Mergellandschapen kiemkrachtige zaden aangetroffen van 74 verschillende plantensoorten.

VAN VERLEDEN NAAR HEDEN

CANON van zeldzame huisdierrassen

Mens en dier zijn al eeuwen nauw met elkaar verbonden. Na de eerste domesticatie zijn ze onderdeel geworden van het landbouwsysteem. De ontwikkelingen kwamen in de vorige eeuw in een stroomversnelling. Ontwikkelingen die hebben geleid tot de oprichting van de SZH in 1976. Hieronder een beknopt overzicht.

30.000 v. Chr.
Mens en dier
Eerste huisdier van de mens: de hond.

10.000 v. Chr.
Eerste landbouwhuisdieren
Eerste landbouwhuisdier: de geit.

5.000 v. Chr.
Veehouderij in Nederland
Start veehouderij in Nederland: oudste sporen gevonden in Zuid Limburg.

1650
Regionale veeslagen
Kleinschalige landbouw met regionale veeslagen. Nog geen sprake van duidelijk omschreven rassen, laat staan gerichte fokkerij.

1850
Oprichting stamboeken
Industriële revolutie en verstedelijking leidt tot meer handel in agrarische producten. Oprichting eerste stamboeken als keurmerk voor kwaliteit in de internationale handel.

1865
Erfelijkheidsleer van Mendel
Door meer kennis van genetica ontstaat doelgerichte fokkerij, wat ten koste gaat van de veeslagen.

1900
Hernieuwde trots
Hernieuwde trots op eigen vee, oprichting meerdere stamboeken voor kleine rassen.

1940-1945
Tweede Wereldoorlog
Tweede Wereldoorlog zorgt dat veel dieren letterlijk worden opgegeten of niet mogen worden gehouden (zoals duiven).

1960
Intensivering van landbouw
Mechanisatie, specialisatie en intensivering van landbouw verdringt oude rassen.

1976
Oprichting SZH
Een groepje bezorgde wetenschappers luidt de noodklok over het verdwijnen van huisdierrassen en richt SZH op.

1978
Inventarisatie zeldzame huisdierrassen
Van Helden en Minkema publiceren de inventarisatie van huisdierrassen in Nederland om te beoordelen welke rassen bedreigd werden.

1979
Aankoop Baldewijn
De laatste Groninger hengst Baldewijn wordt afgekeurd voor de fokkerij, maar gered door SZH en burgemeester Zwart van Leek.

1981
Erkende fokcentra
Oprichting erkende fokcentra voor fokkerij om – met hulp van SZH – rasmerken te behouden, maar inteelt te voorkomen.

1986
Blaarkopsyndicaat
Na opheffen van het Blaarkopstamboek in 1957, wordt het Blaarkop Rundvee Syndicaat opgericht zodat er voldoende stieren via KI beschikbaar blijven.

1992
McSharry-regeling
De Europese McSharry-regeling zorgt voor subsidies voor zeldzame rassen.

1993
Oprichting Genenbank Landbouwhuisdieren
Durk Minkema slaat sperma op van diverse rassen: start van Genenbank Landbouwhuisdieren. Vanaf 1994 sperma-opslag van 25 stieren per runderras.

1995
Een land vol vee
Boek van Anno Fokkinga en Marleen Felius zet zeldzame rassen op de kaart.

1998
Subsidieregeling Zeldzame Landbouwhuisdieren
Subsidieregeling Zeldzame Landbouwhuisdieren binnen twee weken volgetekend.

2000
Erkend educatief centra
Wolfslaar eerste erkende educatieve centrum om kennisoverdracht over zeldzame huisdierrassen te stimuleren.

2001
Uitbraak mond-en-klauwzeer
Mond-en-klauwzeer en Vogelgriep (2003) leiden tot ruimen van zeldzame huisdierrassen. SZH komt in actie om dit te voorkomen. Uitstel jubileumactiviteiten.

2002
Vorstelijk Vee
Uitgesteld 25-jarig jubileum: bij Paleis 't Loo staan de zeldzame rassen centraal in levende lijve en op 80 schilderijen. Verschijning boek Vorstelijk Vee.

2002
Genenbank ondergebracht bij CGN
De Genenbank Landbouwhuisdieren wordt verankerd bij het CGN.

2010
Eerste Dag van het levend erfgoed
In Liempde maakt het publiek kennis met zeldzame huisdierrassen en hun belang voor de toekomst.

2011
Erkend ZeldzaamLEKKER bedrijven
Erkende ZeldzaamLEKKER bedrijven bieden producten of diensten aan die verbonden zijn met zeldzame huisdierrassen.

2011
Paraplubestand
Na de uitbraak van mond-en-klauwzeer tien jaar eerder wordt het Paraplubestand opgezet: geoomerkte zeldzame huisdierrassen krijgen een beschermde status.

2017
Actie Polderpanda
Publieksactie met 'cattle walk' in Den Haag i.v.m. bedreiging zeldzame huisdierrassen door fosfaatregels. Overhandiging Brandrode-brandbrief aan Tweede Kamer.

2023
Gemeenschappelijk landbouwbeleid
Nieuwe GLB met Zeldzame Landbouw Huisdierrassen (ZLH) regeling: financiële steun voor behoud van genetische diversiteit van oorspronkelijke Nederlandse rassen.

2026
SZH bestaat 50 jaar!

BESCHERMING

'ALS JE DIEREN INDIVIDUEEL WIL BESCHERMEN, MOETEN ZE OOK INDIVIDUEEL ZICHTBAAR ZIJN'

Nut en noodzaak van het Paraplubestand

Een van de belangrijke verworvenheden van SZH is het Paraplubestand, waarmee zeldzame dieren ook in crisistijden beschermd zijn. Geert Boink, Peter van Eldik en Harry Hoving speelden hierin een belangrijke rol. Het Paraplubestand is nu niet meer weg te denken. Dierziekten blijven, maar waar we kunnen beschermen moeten en kunnen we dat doen.

Er zijn diverse monumenten om de herinnering een plek te geven, zoals dit kunstwerk in Nijbroek.

Eind februari 2001 werd de zeer besmettelijke dierziekte mond- en klauwzeer (MKZ) geconstateerd in het Verenigd Koninkrijk. Er werden onmiddellijk maatregelen genomen om verspreiding van de ziekte tegen te gaan, maar het mocht niet baten. Binnen enkele weken drong het virus door in Frankrijk, Nederland en andere Europese landen. Op 20 maart was de eerste verdenking van MKZ in Nederland op een bedrijf in Oene. Later op de dag werd ook in Olst MKZ vastgesteld. In totaal zijn in deze crisis 300.000 evenhoevige dieren (runderen, varkens, schapen, geiten) preventief geruimd om verdere verspreiding van het virus te voorkomen. Het was vreselijk ingrijpend.

Mogelijkheden voor bescherming

Dierziekten waren en blijven een grote bedreiging voor oorspronkelijke rassen. Q koorts, Blauwtong, Varkenspest, Vogelgriep... om er maar een paar te noemen. We kunnen deze ziektes niet altijd voorkomen en als ze uitbreken kunnen de gevolgen voor oorspronkelijke rassen desastreus zijn.

Donker

Een koe loeit,
Een schaap blaast
Een geit mekkert
Een varken knort
Geluid maken ze allemaal.....
Maar opeens is het in die wei zo kaal
Iedereen heeft verdriet en iedereen is boos
Ja....verdriet hebben we allemaal.
De dieren zijn geruimd.

Dit gedicht staat op de zijkant van het MKZ kunstwerk.

'Eén van de mooiste verhalen van mijn tijd is toch wel die van het Paraplubestand', zegt Geert Boink, terugkijkend op zijn 15 jaar voorzitterschap. In 2008 was hij voor een 3-jarig project genaamd ELBARN (The European Livestock Breeds Ark and Rescue Net) in Gent en nam deel aan een workshop. Geert was uitgenodigd door SAVE om daar iets over de impact van MKZ en Vogelgriep in Nederland te presenteren.

'Een dame van de Europese Commissie hield een presentatie over de positie van zeldzame rassen in de EU-regelgeving in relatie tot dierziekten. Ze vertelde dat zeldzame rassen bij ruiming, onder voorwaarden, een aparte positie hadden in de EU-regelgeving. Ik wist wat I&R was, hoe het werkt. Ik wist dat er gevlagd kon worden, want ook voor andere doeleinden werden dieren weleens gemarkeerd. Dus de mogelijkheden waren er gewoon.'

'Als je dieren individueel wil beschermen, moeten ze ook individueel zichtbaar zijn', gaat Geert verder. 'Als hier MKZ uitbreekt moet de NVWA wel weten: hé, dit is een zeldzaam ras, daar moet ik iets mee, of er in ieder geval over nadenken.'

Vlaggetjes plaatsen

Peter van Eldik, Geert Boink en Harry Hoving stonden in 2012 aan de start van dit grote project. Vanuit het ministerie was goedkeuring en financiële steun gegeven om het in gang te zetten. SZH werd verantwoordelijk voor de uitvoering. Een aantal rasorganisaties was aanvankelijk wat sceptisch. De eerste dieren

die voorzien werden van vlaggen waren de Zwartblessen. Daarna volgden de Nederlandse landgeiten, de Lakenvelder koeien en vele andere rassen. Per ras werd geïnventariseerd hoe het daadwerkelijke 'vlagproces' ingezet kon worden en welke dieren als raszuiver mochten worden aangemerkt.

Kleine fouten in aanmeldingen van dierhouders, al was het maar een typefoutje in een postcode of straatnaam, maakte het erg tijdrovend om uit te pluizen welke foutmelding waardoor werd veroorzaakt. Het automatiseringsprogramma Falcoo werd toentertijd gebruikt om de gegevens van de rasorganisaties te koppelen aan de diergegevens in het I&R. Harry Hoving was bij SZH al bekend vanwege zijn ervaring als stamboekbeheerder. Hem werd gevraagd om te helpen het Paraplubestand te optimaliseren. Stap voor stap kwam er orde in de chaos. Relaties met RVO en stamboeken werden beter en het vlaggen kreeg vorm. 'Mensen denken weleens dat ik echt een vlaggetje zette, maar dat is niet zo hoor', lacht Harry. Zodra een dier 'gevlagd is', komt in het I&R-systeem de vermelding 'zeldzaam huisdierras' in beeld. En daar gaat het om.

Bijzondere rassen, bijzondere positie

Inmiddels is het proces van vlaggen volledig geoptimaliseerd. Er is een logo, een certificaat en een uitvoeringsdocument Paraplubestand, ondertekend door ministerie, RVO, CGN en SZH. Ook staan de zeldzame rassen genoemd in de

Geert Boink leerde van een EU-functionaris dat er mogelijkheden zijn om oorspronkelijke rassen te beschermen tegen ruiming.

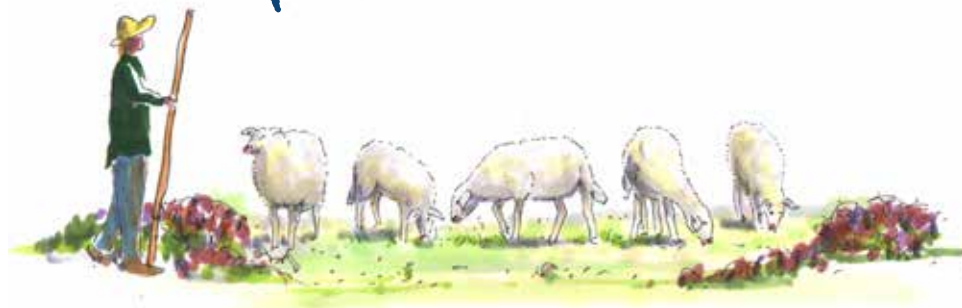

Harry Hoving heeft veel energie gestoken in het optimaliseren van het Paraplubestand.

overheidsdraaiboeken voor dierziekten. Hiermee is een bijzondere rechtspositie voor de zeldzame rassen mogelijk gemaakt. En sinds 2023 komen houders van gevlagde runderen, schapen en geiten ook in aanmerking voor Europese subsidie vanuit het GLB.

GEFELICITEERD

Veluws heideschaap

Rijk en divers

In veel natuurgebieden zijn grotere grazers onmisbaar voor herstel en behoud van natuur en landschap. Vooral runderen, paarden en schapen worden daarvoor ingezet. Soms betreft dat zeldzame huisdierrassen; die leveren niet alleen een grote ecologische bijdrage, maar vormen tevens levende dragers van cultureel

erfgoed, met voor het natuurbeheer belangrijke erfelijke eigenschappen. Dergelijke rassen maken zichtbaar hoe rijk en divers ons land is. LandschappenNL is zich bewust van het belang van het behoud van zeldzame huisdierrassen, en feliciteert daarom SZH van harte met 50 jaar toewijding aan het behoud van dit natuurlijke erfgoed.

Hank Bartelink
Directeur-bestuurder
LandschappenNL

Verbinding maken

50 jaar – wat een mijlpaal! Van harte gefeliciteerd!

Al jarenlang staan we zij aan zij in het behoud van levende erfgoedrasen die onze landbouw, eetcultuur en smaak rijker maken. Met de Ark van de Smaak van Slow Food en ZeldzaamLEKKER van de SZH krijgen deze bijzondere rassen de aandacht die ze verdienen en laten we zien dat gebruiken en waarderen cruciaal zijn voor een toekomstbestendig voedselsysteem. Zo verbinden we boeren, fokkers, koks en eters en bouwen we samen aan biodiversiteit, eetcultuur en korte ketens. Dank voor jullie inzet, volharding en de fijne samenwerking – nu en in de toekomst!

Nelleke Don
Voorzitter Slow Food Nederland

Erfgoed koesteren

Bij behoud van cultureel erfgoed denken mensen al snel aan gebouwen, landschappen en zichtbare sporen uit het verleden. Maar ook levend erfgoed laat zien hoe belangrijk het is dat we ons verleden koesteren en in stand houden. Natuurmonumenten levert daar graag een bijdrage aan door bijvoorbeeld erkend fokcentrum te zijn voor bijzondere heideschapen. We zien dat als een essentiële invulling van ons bestaansrecht: vooral behoud van natuur, maar óók door het bijbehorende erfgoed te koesteren en te beschermen. De Stichting Zeldzame Huisdierrassen levert daarin inmiddels 50 jaar lang een onmisbare bijdrage. Ik wil de stichting daar van harte mee feliciteren: op naar de honderd!

Jeroen de Koe
Directeur Natuurmonumenten

De Barnevelder

Logische bouwsteen

De Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed (RCE) houdt zich bezig met boerderijen, het agrarische erfgoed dat zo zichtbaar is in ons landschap. Sinds enkele jaren ook met roerend agrarisch erfgoed: van dorsmachines tot eggen en aardappelpoters.

Het leven op de boerderij, de rassen, gewassen en de geschiedenis van ons voedsel horen daar natuurlijk ook bij. En daarmee is levend erfgoed – en dus de SZH – een logische bouwsteen binnen het Agrarisch Erfgoed. Voor ons is het denken in samenhang en samenwerking cruciaal om erfgoed te bestuderen en te behouden, voor huidige én toekomstige generaties. De 50-jarige SZH speelde en speelt daarin een belangrijke rol. Dat waarderen we! Van harte gefeliciteerd.

Iris Looman
Hoofd afdeling Roerend Erfgoed
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Pracht en historie

Alweer 50 jaar SZH! De zorg voor het behoud van de genetische achtergrond van huisdierrassen die kenmerkend waren en zijn voor Nederland is vastgelegd in Europese regelgeving. Maar hoe breng je dat in de praktijk? Hoe zorg je dat het ook zichtbaar en tastbaar wordt? De stichting speelt hierin een belangrijke rol. Ze komt op voor de belangen van de dieren en de houders, en maakt zichtbaar wat voor een rijk scala aan huisdierrassen door de eeuwen heen is gefokt om te kunnen voldoen aan de lokale omstandigheden in Nederland. Deze variatie vormt de genetische achtergrond voor de dieren die nu zorgen voor ons eten. Om hier ook in de toekomst uit te kunnen blijven putten, is het onderhouden van oorspronkelijke rassen van groot belang. De SZH draagt daar in belangrijke mate aan bij. En wat een pracht en historie vertegenwoordigen deze rassen. Om trots op te zijn. Ik wens de stichting veel succes en support in de volgende 50 jaar.

Hendrik-Jan Roest
Waarnemend Chief Veterinary Officer
Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Bewaken en beheren

De SZH zet zich in voor zeldzame huisdieren terwijl dierenartsen zich inzetten voor alle dieren. Toch komen de doelen overeen: het bewaken en beheren van de gezondheid en welzijn van door de mens gehouden dieren. Bij SZH gaat het specifiek om rassen die bij ons culturele en agrarische erfgoed behoren en om allerlei redenen helaas zeldzaam zijn geworden. Ik feliciteer de SZH met dit 50-jarig jubileum. Het zou mooi zijn als in de komende 50 jaar de aantallen dieren in de oorspronkelijke rassen weer toenemen en geen zeldzaamheid zullen zijn voor onze toekomstige dierenartsen.

Debbie Jaarsma
Decaan Faculteit Diergeneeskunde
Utrecht

Gelderse slenk

Diversiteit behouden

De negen Nederlandse hondenrassen behoren met recht tot ons cultureel erfgoed. Veel rassen hadden een gebruiksdoel zoals de herders (Hollandse herder, Schapendoes), de eendenkooihond (Kooikerhondje), de mollen-vanger (Friese stabij Wetterhoun) en de jachthonden (Drentsche patrijshond, Wetterhoun). Het gezond houden van deze rassen is, gezien de kleine populaties, een prioriteit. Met fokprogramma's proberen de rasverenigingen het risico op ziekten te verkleinen en de genetische diversiteit te behouden. Hierbij wordt nauw samengewerkt met gezelschapsdierenartsen en de Faculteit Diergeneeskunde. Ik feliciteer van harte de 50-jarige SZH met de ondersteuning van alle oorspronkelijke Nederlandse diersoorten, waaronder de honden.

Paul Mandigers
Voorzitter Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor Diergeneeskunde
Gezelschapsdieren

Nederlandse schapendoes

Het verhaal van het Fries roodbont vee

Wat is nodig om zeldzame Nederlandse rassen te behouden? Natuurlijk: dierhouders. Maar minstens zo belangrijk zijn een doordacht fokbeleid, betrokken fokkers en een lange adem. In de fokkerij komen wetenschap, passie en vertrouwen samen. Het verhaal van het Fries roodbont rund laat zien hoe kwetsbaar, maar ook hoe veerkrachtig een ras kan zijn.

Begin jaren negentig leek het Fries roodbont vrijwel verloren. In 1993 richtten zes initiatiefnemers de Stichting Roodbont Fries Vee op. Op dat moment waren er slechts zeventien raszuivere koeien bekend. Deskundigen waren verdeeld: sommigen verklaarden het ras definitief verloren, anderen zagen nog kansen. Die onzekerheid typeerde de situatie.

Een van de betrokkenen was Wim Grit. Hij had zelf geen koeien, maar voelde zich nauw verbonden met het ras. Tijdens jaarvergaderingen liet hij van zich horen en moedigde het bestuur aan om vol te houden. 'Als de deskundigen het niet eens zijn, is er altijd ruimte om door te gaan', was zijn overtuiging. Bovendien was er nog sperma opgeslagen in de genenbank. Waar ooit verdringing had plaatsgevonden door inkruisen van Holstein, kon het proces volgens Wim ook worden omgekeerd.

Meer publieke aandacht

Enkele jaren later zette hij met hulp van Kor Oldenbroek het beleid van de stichting op papier. 'Vraag de fokkers wat zij zelf willen', adviseerde Kor. Die input vormde de basis voor een beleidsrapport waarin één punt steeds terugkeerde: bij een kleine populatie is een zorgvuldige administratie onmisbaar om inteelt te beheersen. Het bestuur was zo blij met het rapport dat Wim werd gevraagd om secretaris te worden.

De weg omhoog kende ook flinke tegenslagen. 'De MKZ-periode was moeilijk, maar de fosfaat-crisis had meer impact. De fosfaatrechten trof de zeldzame rassen het zwaarst. De rekenmodellen zijn vrijwel volledig gebaseerd op gangbare hoogproductieve rassen en sluiten slecht aan bij sobere, extensieve runderen zoals het Fries roodbont.' Toch had deze

Foto Sunny Gardeur

crisis ook een onverwacht positief effect geeft Wim toe: er kwam meer publieke aandacht.

Media besteedden aandacht aan het ras, wat zorgde voor nieuwe donateurs en fokkers. Het Fries roodbont kwam opnieuw in de belangstelling en sindsdien zit het ras voorzichtig in de lift.

Veiligstellen eierstokken

De stichting investeert bewust in genetische spreiding. Jaarlijks wordt sperma van één of twee jonge stieren veiliggesteld in de genenbank en zet men zelf ook KI-stieren in. Waar nodig wordt gebruikgemaakt van roodbonte stieren uit Fries-Hollands zwartbont. Historisch gezien gebeurde dat eerder

ook al. DNA-onderzoek toont aan dat de verschillen tussen deze rassen beperkt zijn en onderlinge paring verantwoord mogelijk is. Zo wordt gewerkt aan een brede genetische basis.

Soms vraagt behoud om improvisatie en doorzettingsvermogen. Zo werden eierstokken van waardevolle koeien die naar de slacht gingen veiliggesteld voor embryoproductie. 'Siebe Reitsma bood ons de eierstokken van twee koeien aan. De slachtdatum was over een paar dagen en ik had hier helemaal geen ervaring mee. Ik ben een dag bezig geweest met bellen en het zoeken van de juiste mensen. En was daarna een halve dag onderweg om de eierstokken van het slachthuis in Dokkum naar het laboratorium bij Deventer te brengen. Maar het was zeker niet voor niets: een deel van de hieruit ontstane embryo's zijn uitgegroeid tot mooie kalveren.'

Gefokt op soberheid

Wim is hoopvol: 'Als ik naar de koeien kijk dan hebben wij de koe van de toekomst. Wanneer we terug moeten naar een grondgebonden landbouw met voer van eigen land, dan voldoen de oude runderrassen beter. De Holsteins zijn geselecteerd op melkproductie met veel krachtvoer. De Fries roodbonten en de andere oude rassen geven nu ook meer melk dan vroeger, maar ze zijn geselecteerd op soberheid. Ze geven melk van gras. Komt dat gras van land waar andere landbouwgewassen niet of niet goed willen groeien, dan is het helemaal duurzaam.'

Het verhaal van het Fries roodbont laat zien dat behoud mogelijk is, zelfs vanuit een bijna verloren positie. Met betrokken fokkers, een helder fokbeleid en samenwerking over grenzen heen kan een klein ras weer perspectief krijgen. Als levend onderdeel van ons agrarisch erfgoed.

Soms vraagt behoud
om improvisatie en
doorzettingsvermogen

Foto Sunny Gardeur

Wim Grit bij de kalveren die uit gewonnen eierstokken zijn voortgekomen.

toen & nu

De status van de rassen wordt bepaald op basis van het aantal vrouwelijke fokdieren die geregistreerd zijn in het stamboek. Naast deze cijfers kijkt SZH ook naar andere indicatoren, zoals de trend en het aantal actieve fokkers.

MRIJ

De ontwikkeling van de populatie MRIJ laat duidelijk zien wat de impact is van de 'Holsteinisering'. De huidige populatie is volgens normen van de FAO nog niet kwetsbaar, maar gezien onderstaande cijfers zijn er zeker zorgen. Ook laten deze cijfers zien dat enkel kijken naar de huidige status niet voldoende weergeeft wat er binnen een ras speelt.

1977	345.338 vrouwelijke fokdieren
1988	250.000
1998	170.000
2008	17.335
2017	10.773
2025	6.511

RUNDEREN

- Lakenvelder ↗
- Witrik ↘
- Maas-Rijn-IJsselvee (MRIJ) ↗
- Groninger blaarkop ↗
- Fries roodbontvee ↗
- Fries-Hollands vee ↗
- Brandrood rund ↗

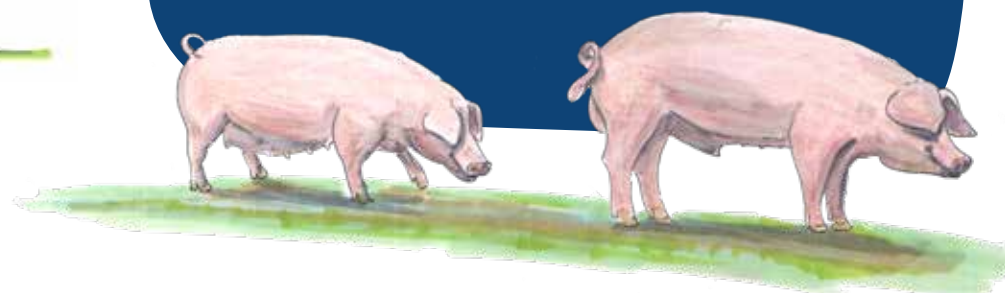
Fries paard

PAARDEN

- Nederlands trekpaard ↗
- Groninger paard ↗
- Gelders paard ↗
- Fries paard ↗

Nederlands landvarken

Vóór de 20ste eeuw kende Nederland regionale landvarkens, die later opgingen in het Nederlands landvarken. Door stamboekvorming en inkruising met Deense en Duitse landrassen ontstond het huidige type. Decennialang was het ras succesvol, maar intensieve selectie en integratie met andere lijnen hebben het raszuivere Nederlands landvarken sinds 2012 ernstig bedreigd. Tot een punt dat er geen levende beer meer was. Gelukkig was van 73 beren sperma opgeslagen in de genenbank. Een kleine groep liefhebbers richtte de Fokkersclub Nederlands Landvarken op. Gelukkig maar. Er is nog veel werk aan de winkel, anno 2026 is dit één van de zeldzaamste rassen op de lijst.

Fries (Zeeuws) melkschaap

SCHAPEN

- Noordhollander ↗
- Flevolander ↗
- Nederlands bonte schaap ↗
- Swifter ↗
- Fries (Zeeuws) melkschaap ↗
- Zwartbles ↗
- Veluws heideschaap ↗
- Schoonebeeker ↗
- Mergellandschaap ↗
- Kempisch heideschaap ↗
- Groot heideschaap ↗
- Drents heideschaap ↗
- Blauwe Texelaar ↗

Nederlandse bonte geit

GEITEN

- Nederlandse witte geit ↗
- Nederlandse Toggenburger geit ↗
- Nederlandse landgeit ↗
- Nederlandse bonte geit ↗

VARKENS

- Bonte Bentheimer ↗
- Nederlands landvarken ↗

Status

- Kritiek
- Bedreigd
- Kwetsbaar
- Normaal

Trend

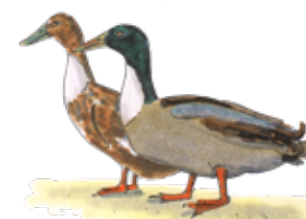
- Toenemend
- Stabiel
- Afnemend

Friese stabij

HONDEN

- Drentse patrijshond ↗
- Stabijhond ↗
- Markiesje ↗
- Saarloos wolfhond ↗
- Hollandse herder ↗
- Hollandse smoushond ↗
- Kooikerhondje ↗
- Nederlandse schapendoes ↗
- Wetterhoun ↗

Noord Hollandse witborsteend

EENDEN EN GANZEN

- Noord Hollandse witborsteend ↗
- Noord Hollandse krombekeend ↗
- Kwakereend ↗
- Nederlandse kuifeend ↗
- Twentse landgans ↗

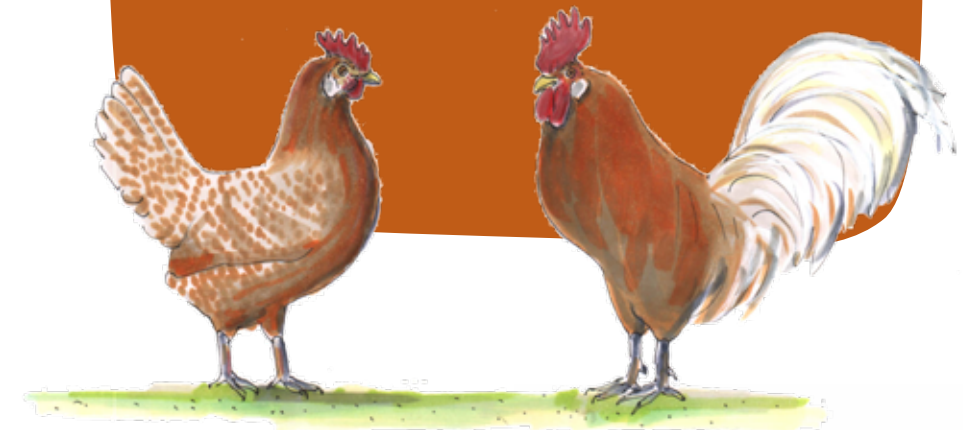
Thrianta

KONIJNEN

- Beige ↗
- Deilenaar ↗
- Gouwenaar ↗
- Havana ↗
- Klein lotharinger ↗
- Sallander ↗
- Thrianta ↗

Fries hoen – groot en kriel

Het Fries hoen wordt al eeuwen in Nederland gehouden en komt voor in zowel groot als kriel formaat. Er zijn maar liefst 12 erkende kleurslagen binnen dit ras. Het monitoren gebeurt op rasniveau, maar per kleurslag is het natuurlijk weer een ander verhaal.

HOENDERS (* ook als kriel)

- Assendelfts hoen* ↗
- Baardkuifhoen* ↗
- Brabanter ↗
- Chaams hoen ↗
- Eikenburger kriel ↗
- Fries hoen* ↗
- Groninger meeuw* ↗
- Hollands hoen* ↗
- Hollandse kriel ↗
- Hollandse kuifhoen* ↗
- Kraaikop* ↗
- Lakenvelder hoen* ↗
- Nederlandse Leghorn ↗
- Nederlandse sabelpootkriel ↗
- Noord Hollands hoen* ↗
- Twents hoen* ↗
- Uilebaard* ↗
- Barnevelder* ↗
- Welsumer* ↗
- Drentse hoen* ↗

Nederlandse schoonheidspostduif

DUIVEN

- Voorburgse schildkropper ↗
- Oud Hollandse tuimelaar ↗
- Oud Hollandse meeuw ↗
- Oud Hollandse kapucijn ↗
- Nonduif ↗
- Nederlandse schoonheidspostduif ↗
- Nederlandse hoogvlieger ↗
- Nederlandse helmduif ↗
- Hyacinthduif ↗
- Holle kropper ↗
- Hollandse kropper ↗
- Hagenaar ↗
- Groninger slenk ↗
- Gelderse slenk ↗
- Amsterdamse tippler ↗
- Amsterdamse baardtuimelaar ↗

BIJ

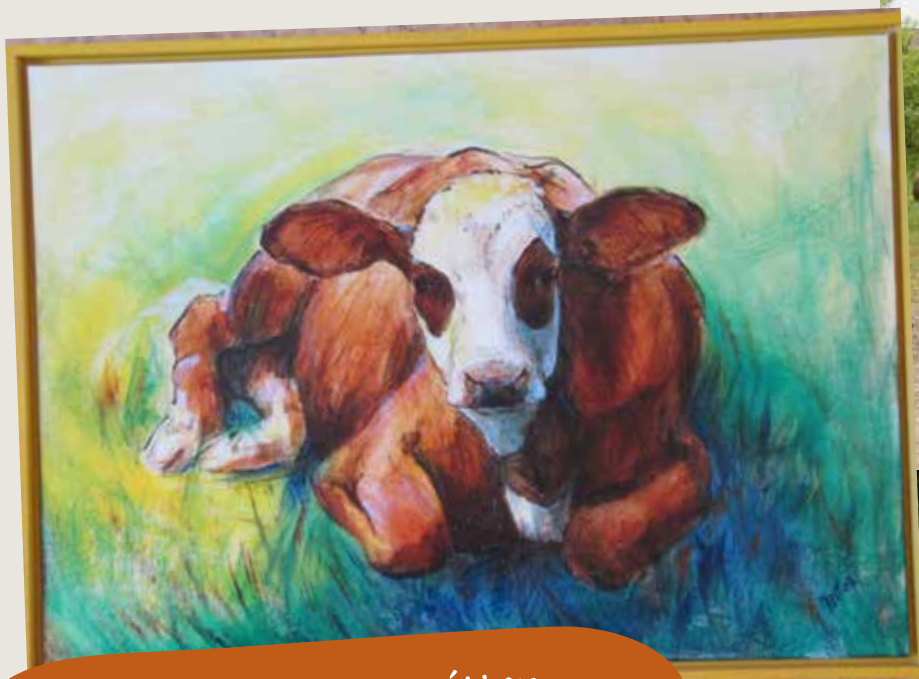
- Zwarte bij ↗

De Zwarte bij

Een koningin van een honingbij paart met wel 15 darren in de lucht, dus het raszuivere houden van deze zeldzame bij kan alleen op een grote locatie waar uitsluitend Zwarte bijen worden gehouden. Dat is op Texel het geval. De 17 imkers van het eiland hebben een vergunning van de gemeente voor het houden van bijen, dit moeten Zwarte bijen zijn. Zo werken ze samen aan het behoud van dit kleinste landbouwhuisdierras. Andere honingbijen zijn op het eiland niet welkom, zo is Texel een waar fokstation voor de Zwarte bij.

Dieren INSPIREREN

Zwanet Faber, voorzitter van de Blaarkopstichting, is geboren met 'Blaarkopbloed'. Ze zet ze dan ook graag neer als kunstobject.

Sabine Grootendorst maakte prachtige foto's van de Historische Optocht bij het Boerenbondsmuseum in Gemert.

'Ik kan hier echt uren van genieten, van de capriolen van de duiven die rond het kasteel buitelen' – Johan Ruys met zijn Gelderse slenken bij kasteel Doorwerth.

De Ark van de Smaak van Slow Food Nederland is een internationale catalogus van bedreigd culinair erfgoed. Het bevat kwaliteitsproducten die dreigen te verdwijnen.

Ad en Wilma Taks organiseerden een proeverij van zeldzaam lekker pluimvee.

Nationale Dag van het Levend Erfgoed 2014.

Enthousiasme voor Levend Erfgoed begint al vroeg. Een nieuwe schatbewaarder in de dop?

Zeldzame rassen ontdekken op Boerderij Wolfslaar

Wie met Erik Franken in gesprek gaat, merkt meteen dat dit een man is met liefde voor zijn werk. Al meer dan dertig jaar is Boerderij Wolfslaar in Breda zijn werkplek. 'Ik heb eigenlijk geen gewone baan, het is meer een way of life', zegt hij. De boerderij ligt op een prachtig landgoed. Als 17-jarige ging Erik bij Wolfslaar aan de slag en hij is nooit meer weggegaan.

Tijdens zijn opleiding groente- en bloementeel kwam Erik erachter dat hij liever met dieren wilde werken. Hij wilde graag boer worden maar helaas liet zijn lichaam dat niet toe. Tot Wolfslaar in 1989 op zijn pad kwam. Destijds was het op de boerderij allemaal nog wat meer 'houtje-touwtje', zoals hij het omschrijft. Maar dat had ook zo z'n charmes. Inmiddels is de kinderboerderij uitgegroeid tot een professioneel bedrijf met twaalf vaste medewerkers. 'Ik woon hier de straat uit. De boerderij voelt net zoveel als thuis als mijn eigen huis.'

Zeldzame Nederlandse rassen

De link met zeldzame Nederlandse rassen begint rond het jaar 2000. Erik wordt beheerder en krijgt de opdracht om meer structuur en inhoud te geven aan de boerderij. Hij kwam in contact met stadsboerderij Presikhaaf in Arnhem. 'Ze hadden daar zo'n mooi boomgaardje met echte Hollandse runderen erin,' vertelt Erik. Wolfslaar schaft in datzelfde jaar een Lakenvelder en een Blaarkop aan. De Blaarkop ging op den duur weer weg en daarvoor in de plaats kwam Saartje, een rode Lakenvelder. 'Zij is hier nog steeds en kraakt als ze loopt,' zegt Erik liefdevol.

Erik: 'Ik heb eigenlijk geen gewone baan, het is meer een way of life'

Op de boerderij komt meer focus op educatie en Wolfslaar wordt het eerste erkende educatieve centrum van SZH. 'We hadden ons aangemeld om erkend fokcentrum te worden, maar we hadden zoveel verschillende rassen: de inspecteur wist niet zo goed wat hij ermee aan moest,' zegt Erik.

Het verhaal achter het ras

Waarom juist zeldzame rassen? Voor Erik gaat het vooral om het verhaal. De dieren passen bij de plek, bij het historische landgoed, en bij de betekenis die een boerderij kan hebben. Hij noemt het Havana-konijn als voorbeeld: een ras met het opvallende 'Ingense vuuroog', dat in vroegere tijden werd gezien als een duivels kenmerk. 'Er zit altijd een verhaal achter. Dat maakt het bijzonder.'

Bezoekers merken dat vaak niet meteen op. Ze zien een mooi dier, maar weten meestal niet dat het zeldzaam is. Toch levert het vertellen van die verhalen momenten van verwondering op. 'Als je

met mensen in gesprek raakt, zijn ze altijd verrast. Ze luisteren écht.'

Erkenning en verbondenheid

De erkenning als educatief centrum betekende veel voor Erik. 'We waren zó trots. Het voelde groots. We namen onszelf heel serieus toen.' In diezelfde periode werd op Wolfslaar een begunstigersdag georganiseerd, compleet met een ZeldzaamLEKKER-diner. 'We zaten helemaal op de top van de golf. Het maakte ons en de zeldzame rassen goed zichtbaar.'

Met SZH voelt hij een warme verbinding. 'Er is weinig verloop, mensen blijven betrokken. Het voelt heel familiair.' Het netwerk is voor hem van groot belang: geen enkele kinderboerderij kan in zijn eentje de rol vervullen die nodig is om kennis te verspreiden en rassen te behouden. 'Als je op je eigen eilandje blijft zitten, kom je nergens.'

Toekomst tussen traditie en regelgeving

De toekomst van zeldzame rassen hangt volgens Erik sterk samen met hoe we in Nederland naar landbouw en biodiversiteit kijken. Kinderboerderijen spelen daarin een cruciale rol. Voor Erik blijft het de plek waar alles samenkomt: zijn jeugd, zijn werk, zijn liefde voor dieren en voor verhalen die doorgegeven moeten worden.

Foto: Steven Henderson

Schapen, herders en heide

Erkend fokcentrum Holtinger Schaapskudde

Op het Holtingerveld in Drenthe trekt al decennialang een imposante schaapskudde door het landschap. De Holtinger Schaapskudde is niet alleen een vertrouwd beeld voor wandelaars, maar speelt ook een cruciale rol in het natuurbeheer. Bovendien is de kudde een erkend fokcentrum voor het Drentse heideschaap, een zeldzaam en regionaal ras.

Schaapskooi in Havelte

Hendrie Bijker, één van de twee hoofdherders, raakte al op jonge leeftijd bij de kudde betrokken. 'Ik was de buurjongen van de toenmalige herder en bood mijn hulp aan,' vertelt hij. Sinds december 1986 is hij in dienst van de stichting die de kudde beheert. De oorspronkelijke schaapskooi stond in Uffelte, maar die werd te klein. Sinds 2013 is de kudde gevestigd in een nieuwgebouwde schaapskooi in Havelte. Deze schaapskooi is

eigendom van Staatsbosbeheer, maar wordt door de stichting onderhouden en vormt het hart van de organisatie.

Drentse heideschaap beheert Drentse heide

De kudde bestaat volledig uit Drentse heideschapen. Dit ras staat bekend om zijn soberheid en uithoudingsvermogen. Het kan lange afstanden lopen en overleven op schrale heide, waardoor het uitermate geschikt is voor begrazing.

'Voor vleesopbrengst zijn ze niet interessant,' legt Hendrie uit, 'maar voor het onderhoud van de heide zijn ze perfect. Ze grazen niet te intensief, maar voorkomen wel dat het gebied dichtgroeit.'

Bezoekers herkennen het ras niet altijd. Door de hoorns worden de schapen soms zelfs voor geiten aangezien. Toch wekt de kudde veel nieuwsgierigheid, zeker wanneer mensen horen dat er 's zomers wel 600 tot 700 schapen

meelopen. Hoewel toerisme belangrijk is, benadrukt Hendrie dat dit bijzaak is. Het echte doel is natuurbeheer, in combinatie met het behoud van het ras.

Erkend fokcentrum

Als erkend fokcentrum werkt de Holtinger Schaapskudde volgens vaste stamboekregels en wordt er zorgvuldig gefokt met rammen uit het stamboek. Publieksactiviteiten of educatie zijn daarbij geen hoofddoel; de kudde is in de eerste plaats een werkende kudde, ingezet voor het beheer van het Holtingerveld. Door fokkerij en dagelijkse begrazing met elkaar te verbinden, blijft het Drentse heideschaap niet alleen behouden als ras, maar ook een zichtbaar en functioneel onderdeel van het Drentse landschap.

Ontmoet dieren en houders op de erkende centra

De SZH onderscheidt ambassadeurs en voorbeeldhouders die de rassen op een unieke manier weten te houden en verwaarden met drie type predikaten. Zij mogen zich trots schatbewaarder noemen op 'een door SZH erkend levend erfgoed centrum'.

Erkend fokcentrum

- Voldoende dieren van een ras
- Kwalitatief goede dieren, doordacht fokbeleid
- Directe bijdrage aan het in stand houden van het ras

Daarnaast is een fokcentrum een **bron van inspiratie**. Nieuwe houders kunnen bij het fokcentrum terecht voor een **betrouwbaar advies** over de aanschaf en het houden van dit ras.

Erkend educatief centrum

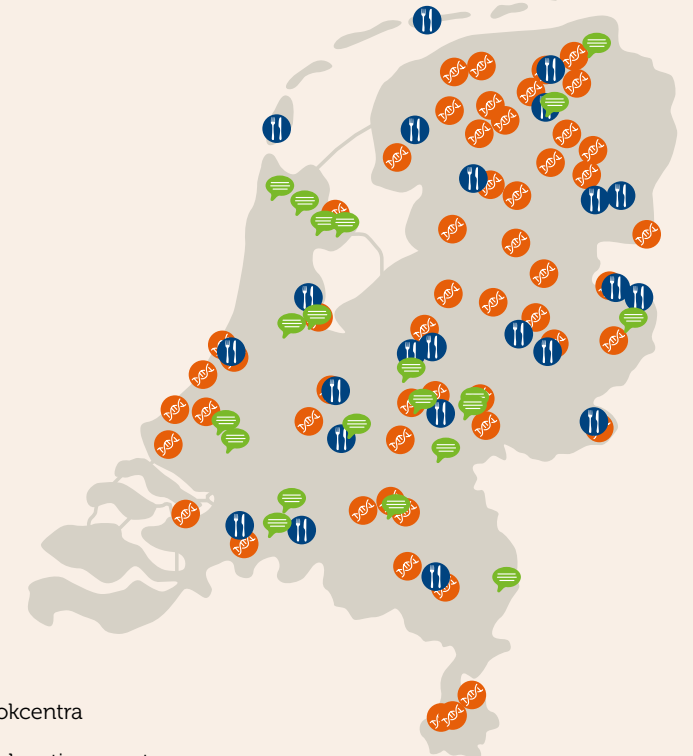
- Publiekslocatie, iedereen is hier welkom
- Kennismaking met de dieren
- Beleving en onderwijs over variatie en belang van behoud

Kennismaking en ontdekken van bijzondere verhalen en waarden staan hier centraal. Met communicatie en educatie geven ze een beeld van de variatie aan rassen.

Erkend ZeldzaamLEKKER centrum

- Voor de echte ondernemer
- Behoud door gebruik: red een ras, eet 'm op!
- Bijzondere producten, eerlijk verhaal

Kenmerkend is dat de **producten en diensten zich onderscheiden** door het verhaal dat erachter zit, de smaak, of de manier waarop het product wordt gemaakt.

- 56x fokcentra
21x educatieve centra
23x zeldzaamLEKKER centra

'Voor vleesopbrengst zijn ze niet interessant, maar voor het onderhoud van de heide zijn ze perfect'

Hulpherder Erik Stoeten met de kudde.

Recept van Nel Schellekens

Nel Schellekens kookt al 25 jaar vol passie vanuit het principe dat je eet wat er van het land komt. Van kop tot kont. 0% waste, 100% taste. Ze haalt de beste smaken uit heel gewone producten, van schil tot pit, in de natuur geplukt of bij de boer gekocht!

‘Het land waarop je leeft en de manier waarop je ermee omgaat bepaalt wat je eet en hoe je leeft. Eigenlijk is het heel simpel. Het seizoen en natuurlijke ritmes bepalen.’

BOCKBOK – BOKKENPOT

Stoverij van geitenvlees en bockbier. Heerlijk met zowel jong als ouder geitenvlees. Jonger vlees is uiteraard wel eerder klaar maar dat oudere ... dat barst van de smaak.

Ingrediënten

- 1 kg stoofvlees (geit, maar rund kan ook)
- 1 à 2 flesjes bockbier
- 3 middelgrote uien, grof gehakt
- 2 tijmtakjes, afgeritst
- 2 laurierblaadjes
- 2 eetlepels (scherpe) mosterd
- 2 sneetjes ontbijtkoek
- roomboter
- 5 dl bouillon
- peper en zout
- evt. maizena, om saus te binden

Vorbereiding

Snijd het vlees klein en kruid het met een beetje peper en zout. Bak het in hete boter bruin. Schep het vlees uit de pan in een pan/schaal die later in de oven gaat. Bak de ui aan in hetzelfde vet. Belangrijk is om uien licht te karamelliseren. Schep dit op het vlees. Doe de kruiden en mosterd erbij en ook de verkrumelde ontbijtkoek.

Schenk het bockbier over het lauwwarme vlees-uienmengsel. Het vlees moet net onder het vocht staan. Gebruik indien nodig extra bier met wat bouillon. Laat afkoelen. Het vlees zal zo heerlijk gemarineerd worden zonder veel extra ingrediënten.

Bereiding (kan ook een dag later)

Verwarm de oven voor op 90°C. Laat het een eerste fase stoven tot een kerntemperatuur van 50°C. Laat de deksel van de ovenschaal iets op een kiertje. Zet de oven daarna op 120°C. Stoof het geheel gaar in een uurtje. Ouder vlees kan wat langer duren.

Laat het vlees daarna iets afkoelen in het vocht. Haal het eruit, schep evt. vet van de saus en bind het eventueel met wat zetmeel. Vlees terug in de saus en alles verhitten tot warm (min. 65°C).

Smaakcombinaties

Met frieten of in de schil gekookte en gebakken geitenhoornaardappeltjes (oud ras: Corne de Gatte). En bockbiermayonaise.

Geiten van de Brömmels

ZeldzaamLEKKER centrum De Brömmels ligt in het buurtschap Woold bij Winterswijk, op steenworp afstand van het Keunenhuis, de culinaire proeftuin van Nel Schellekens. Op de boerderij van Bert en Ellen Kots worden sinds 1995 Nederlandse bonte geiten gehouden en gemolken. Wat begon met een paar dieren groeide uit tot een echte geitenkaasboerderij, waar Bert en Ellen Kots samen met Lars Boers bewust werken met een zeldzaam ras.

Nast melkproductie speelt fokkerij een belangrijke rol. Lars richt zich op het fokken van sterke, gezonde bonte geiten die zowel passen binnen het landschap als een goede melkproductie leveren. Met stamboekregistratie en zorgvuldige selectie laat De Brömmels zien dat ook een zeldzaam ras toekomst heeft in de praktijk.

Van de melk worden op de boerderij kwark en diverse kazen gemaakt. Ook het vlees blijft dichtbij: boklammeren en oudere geiten worden lokaal geslacht en verwerkt tot geitenvlees voor gerechten zoals deze stoof.

Zeldzame rassen verrijken dieropleidingen

Na de middelbare school kun je met een interesse in dieren veel kanten op. Of dat nu is op mbo-, hbo- of wo-niveau. Veel van deze onderwijsinstellingen hebben opleidingen voor huisdieren en veehouderij. Martijn Smeets, docent bij Yuverta mbo in Horst, introduceerde de zeldzame huisdierrassen binnen zijn onderwijseenheid. Zij maken deel uit van de dieren die ze op school houden, voor gebruik in de les.

Martijn is sinds 2007 verbonden aan de mbo-opleiding Diervverzorging. 'Ik vind het belangrijk dat onze zeldzame rassen behouden blijven voor de toekomst. Als ik in de klas een raskonijn laat zien, reageren studenten vaak met "meneer, het is toch maar een konijn?" Daarom zou het mooi zijn als dit meer geïntegreerd wordt in het onderwijs.' Volgens Martijn zit de meerwaarde in bewustwording: studenten leren dat het om

levend erfgoed gaat. 'Deze generatie is er misschien niet bewust mee bezig. Maar als ze weten dat deze rassen bestaan, is dat al winst. Dat ze er een keer mee gewerkt hebben, ongeacht of ze er later iets mee gaan doen.'

Fokken met verantwoordelijkheid

In de onderwijseenheid *Dier & Advies* waarbij onder andere fokkerij en voortplanting aan bod komen, staan Nederlandse rassen centraal.

De opleiding op niveau 3 richt zich op basiskennis. Studenten leren hoe voortplanting verloopt bij een gekozen diersoort, met aandacht voor dierenwelzijn, gezondheid en eenvoudige erfelijke kenmerken. Ook leren ze waarom zeldzame rassen belangrijk zijn voor de biodiversiteit. Ze bezoeken een bedrijf of fokker, maken een verslag en geven een presentatie. Zo ontdekken ze dat voortplanting meer is dan dieren jongen laten krijgen.

Als studenten weten dat deze rassen bestaan, is dat al winst.

Martijn Smeets heeft zeldzame rassen een vaste plek gegeven in het onderwijs.

De opleiding op niveau 4 gaat een stap verder. Studenten leren verantwoord en professioneel fokken met een zeldzaam ras van de SZH-rassenlijst. Ze verdiepen zich onder andere in inteeltpreventie en genetica. Ook zij gaan in gesprek met een dierhouder van een ras en stellen een eigen onderbouwd fokplan op.

Studenten gaan zelf op zoek naar dierhouders in de regio. Zo bezochten ze houders van Brandrode runderen, Drentse heideschapen, Bonte Bentheimer varkens en Nederlandse landgeiten.

Samenwerking

Yuverta werkt ook samen met HAS green academy. Zo werken studenten van de HAS aan oplossingen om het dierenwelzijn van konijnen en knaagdieren in het onderwijs te verbeteren. 'Die input gebruiken wij voor het optimaliseren van onze dierverblijven', aldus Martijn.

Zelf ook konijnenhouder

Martijn heeft zelf thuis Thrianta-konijnen gefokt. 'Voor een school in Heerlen waar ik destijds voor werkte zou ik Thrianta's ophalen. Ik vond het meteen een prachtig ras. Ze zijn lief, hebben een mooie kleur en een bijzondere geschiedenis.'

Maatschappelijke waarde en dierenwelzijn

'Het houden van dieren ligt onder een vergrootglas. Het konijn is een van de meest gehouden huisdieren. Hoe behouden we Nederlandse rassen en doen we tegelijk recht aan het dier? Als school heb je daarin een maatschappelijke verantwoordelijkheid.'

In negentien jaar tijd heeft Martijn slechts enkele studenten meegemaakt die zelf fokken. 'Af en toe fokt of kweekt iemand vogels of andere kleindieren.' Tentoonstellingen worden nauwelijks bezocht door de studenten. Volgens hem ligt er vooral toekomst voor kleindieren als predicaat niet alleen draaien om uiterlijke perfectie. 'Er moet een maatstaf zijn, maar van een raskonijn met een net iets andere bouw kun je nog steeds genieten. Uiteindelijk blijft het dierenwelzijn het allerbelangrijkste.'

De maatschappelijke waarde van dieren krijgt een steeds grotere plek in het onderwijs. De mens-dierrelatie verandert: waar het dier vroeger vooral de mens diende, is die verhouding nu anders. Vragen als: hoe draagt een groene omgeving bij aan menselijke gezondheid? En hoe beheren we die omgeving verantwoord? passen goed binnen het onderwijs.

Zijn boodschap aan collega's: 'denk na over manieren om het cultureel levend erfgoed te integreren in het onderwijs. Door zeldzame rassen hierin een plek te geven zorgen we voor kennis en bewustwording over het verantwoord houden van dieren.'

Student Esther aan het werk met raskippen en -varkens op Kinderboerderij Hagerhof, waar de school mee samenwerkt.

DONATEURS UITGELICHT

Dolf Visser heeft al van jongs af aan een liefde voor vee en in het bijzonder voor schapen. Hij heeft geen mogelijkheid ze te houden, maar geniet van de dieren via zijn werk en steunt de SZH en komt graag op activiteiten die de stichting organiseert.

Peter Groot kwam toevallig via een klant in aanraking met de SZH. Raakte zo enthousiast dat hij het initiatief nam tot het oprichten van een kinderboerderij in Schagen, inmiddels een door SZH erkend educatief centrum.

Twentse landgans op KiBo Schagen

Het verhaal van Dolf Visser

'Ik geniet van de dieren via mijn werk en via anderen'

Dolf Visser, geboren en getogen in de stad, heeft altijd iets met het buitengebied gehad. 'Liefde voor dieren en het buitenleven zit in de familie. Mijn opa was boer met tien koeien, twee pinken en twee kalveren. Daarnaast een werkpaard en twee varkens.' Bij zijn oom liep een koppel boeren-Textelaars en een Dexterkoe en Lakenvelders. Als tiener mocht Dolf twee ooien voor zichzelf houden. 'Ik had ze zelf betaald', voegt hij er trots aan toe. Eerst ook boeren-Textelaar, daarna een Suffolk en uiteindelijk twee Zwartblessen. 'Ik hielp mijn oom met alles: met lammertijd, scheren, weiden'. Thuis bouwde zijn vader een kippenhok en volière voor hem met daarin Friese kippen en diverse vogels.

Zijn oom werd donateur van de SZH en samen zijn ze naar begunstigersdagen en later de levend erfgoeddagen geweest.

Dolf als tiener met zijn eigen Zwartbles lam.

De tentoonstelling Vorstelijk Vee op Paleis Het Loo heeft de meeste indruk gemaakt. 'Er werden onder andere Brandrode runderen en Lakenvelders gepresenteerd. Ik had er gerust twee uur op een stoeltje kunnen zitten en gewoon kijken naar de dieren. Het gaf me een goed gevoel, het was rustgevend.'

Hoewel hij tegenwoordig geen eigen vee heeft, blijft zijn betrokkenheid onverminderd groot. Niet alleen persoonlijk, maar ook professioneel. Als projectleider binnen Natura 2000 op de Friese Waddeneilanden komt hij op veel boerderijen en pleit hij regelmatig voor het gebruik van Nederlandse rassen in beheergebieden. 'Wat zou het mooi zijn als je in zo'n landschap dieren ziet die er van oudsher thuishoren', zegt hij. 'Fries Roodbont in een vrijkomende boerderij of Blaarkoppen voor duinbegrazing. Mensen worden er enthousiast van. Het zegt ze iets.'

Dolf nu in de duinen op een Fries Waddeneiland.

Onder druk en in beweging

In zijn werk ziet Dolf hoe landbouw, natuur en erfgoed tegelijk onder druk staan én in beweging zijn. Vee verdwijnt uit het landschap, regelgeving verandert, de wolf is terug; het maakt het houden van vee uitdagender. 'Ik kijk altijd wat er in de weilanden staat. Het valt op als koppels verdwijnen.' Toch ziet hij ook kansen: boeren die bewust kiezen voor rassen die beter passen bij extensief beheer, of die weer een Blaarkopstier inzetten.

Die herkenbaarheid vindt hij belangrijk. 'Vertel mensen iets over een langpootmug en ze halen hun schouders op. Maar een koe in de wei, een ras met een verhaal – dat spreekt wél tot de verbeelding. Vee kleedt het landschap aan. Inheemse rassen hebben genetica die past bij ons landschap. Daar kan de politiek ook mee uit de voeten.'

De rol van SZH ziet hij daarbij als cruciaal. 'Ja, SZH is belangrijk voor mij. Jullie komen op voor iets dat ik mooi vind. Als SZH er niet was, zouden de Nederlandse rassen veel meer onder druk staan. Ja, er is tegenwoordig meer aandacht voor oude rassen, biodiversiteit en levend erfgoed – we hebben de tijd mee – maar zonder jullie lobby was dat echt minder geweest. Het is een professioneel bureau met korte lijnen. Dat werkt.'

Schapenman

Hij noemt houders van zeldzame rassen vaak 'open en benaderbaar'. 'Die mensen zijn ambassadeurs, zonder dat ze het zelf altijd doorhebben. Het landschap heeft dieren nodig, en liefst met diversiteit. Dat maakt het levend. En dat is precies waar deze rassen voor staan.' Zelf sluit Dolf niet uit dat hij ooit weer dieren gaat houden. Schapen vooral: 'Ik ben toch wel echt een schapenman', lacht hij. 'Het mooiste zou zijn als ik ergens in de buurt van mijn woonplaats Sneek bij een ander een paar dieren kan houden of mee kan helpen op een boerderij. Maar dat moet ook onderling klikken. Voor nu geniet ik van de dieren via mijn werk en via anderen.'

'Het is belangrijk dat er aandacht aan die zeldzame rassen en hun waarde wordt gegeven'

Het verhaal van Peter Groot Van dierliefhebber tot ambassadeur van zeldzame rassen

Het is al lang geleden dat Peter in aanraking kwam met de SZH. Hij had zelf wat zeldzame Hyacint-duiven en Noord-Hollandse hoenders. Het was een klant van hem die hem attendeerde op de stichting. Deze klant had zelf Lakenvelder koeien. 'Hij zei toen tegen mij dat als ik de zeldzame rassen wilde helpen behouden, het misschien goed zou zijn om me eens te verdiepen in de Stichting Zeldzame Huisdierrassen. Zo kwam het balletje aan het rollen, je vertelt erover en nieuwe mensen gaan zich verdiepen. En je ziet dat het nut heeft!'

Zelf heeft Peter in 2009 het initiatief genomen om een kinderboerderij in Schagen op te richten. 'Ik had geconcludeerd dat er een plek moest komen voor educatie en recreatie, maar ook socialisatie door de mensen bij elkaar brengen. Ik vond het belangrijk dat daar aandacht aan zeldzame rassen gegeven zou worden. Toen we besloten die weg in te slaan hebben we de SZH ingeschakeld en toen is de samenwerking gekomen. Het is belangrijk dat er aandacht aan die zeldzame rassen en hun waarde wordt gegeven. De SZH kan mensen daar bewuster van laten worden.'

Peter Groot (rechts) krijgt door de burgemeester van Schagen het Keurmerk Kinderboerderijen uitgereikt.

Levend erfgoed. *in goede handen*

De toekomst van onze oorspronkelijke rassen ligt in de handen van een nieuwe generatie dierhouders. In een landbouwsector die voortdurend verandert, zetten zij zich in voor Nederlandse rassen die dreigen te verdwijnen. De verhalen van Sengersbroek, Schapenbegrazing Mennen en Zorgboerderij de Witrik laten zien dat levend erfgoed alleen kan voortbestaan dankzij mensen met toewijding en passie. Ondanks de economische en praktische uitdagingen maken zij het mogelijk dat deze rassen ook voor toekomstige generaties behouden blijven.

Mens en dier vinden hun plek op Sengersbroek

Op boerderij Sengersbroek ontmoet je geen typische boerenfamilie, maar een veelzijdig team dat met veel passie werkt aan een gastvrije boerderij voor mens, natuur én Bonte Bentheimervarkens. Peter Wijnen is geboren op Sengersbroek in Asten-Heusden (NB), ooit een gemengd bedrijf met van alles wat: akkerbouw, moestuin en allerlei soorten vee. Door alle schaalvergrotingen is het familiebedrijf uiteindelijk gespecialiseerd tot een varkenshouderij. Peter: 'Het werd steeds groter en dat vond ik niet oké. Ik ben dingen anders gaan doen en toen ik

in 2007 Teresa ontmoette zijn we begonnen met het houden van Bonte Bentheimers die lekker buiten mogen scharrelen.' Tegelijkertijd startte Teresa met het zelf verwerken van het vlees van de Bonte Bentheimer, wat zich kenmerkt door de romige en volle smaak.

Farmers-in-residence

Zo'n vijf jaar geleden kwamen Naard en Josine in beeld. Naard: 'Toen ik Josine leerde kennen, kenden we Sengersbroek allebei

niet. We zijn hier aan de slag gegaan, omdat we op een 'Farmers-in-residence'-oproepje van Peter en Teresa reageerden.' Via Farmers-in-residence wonen en werken mensen een tijdje op een boerderij. Josine werkte in de kunst en catering in Eindhoven, Naard op kantoor in Amsterdam. 'We vonden het heel mooi wat hier op Sengersbroek gebeurde en zo zijn we er ook een beetje ingegroeid. Nu kijken we of we in de toekomst het bedrijf kunnen overnemen en hier met z'n vieren kunnen blijven wonen.'

De Bonte Bentheimer blijft

Die bedrijfsovername is een traag en persoonlijk proces. Het is als door de modder lopen zegt Peter. Maar tegelijkertijd vinden alle vier dat het ook een proces is van verbinding en zijn ze heel dankbaar voor deze mogelijkheid. Of die Bonte Bentheimer in de toekomst ook zijn plek zal behouden op de

boerderij is geen vraag. Josine: 'Ik zou daar eigenlijk niet eens over nadenken. Sommige dingen zijn gewoon goed, waarom zou je dat veranderen? Daarnaast is het ook het verhaal van onze producten en daar staan wij volledig achter.'

Josine: 'Ik had echt nooit gedacht dat ik op een varkensboerderij terecht zou komen, eerlijk gezegd. Nu leef ik ertussen en ik vind het fantastisch als ik uit mijn raam kijk.'

Natuurbegrazing met schapen is nu onze hoofdtak

In 1992 begon Jan Mennen met zijn bedrijf in Helenaveen (NB). Jan: 'Ik begon met het houden van kippen en een honderdtal Swifter ooien.' Het bedrijf ligt op natte grond in de peel en is dus niet zo geschikt voor akkerbouw. Jan had al gauw alles ingezaaid met graszaad. 'En omdat we toen zoveel grasland hadden

ben ik langzaam steeds meer schapen gaan houden.' Op verzoek van zijn dochter kwam er toen ook een Bordercollie, 'want dat hoort zo als je schapenboer bent. Ik moest de hond het drijven gaan leren en dat wilde niet met die Swifters. Een specialist zei dat ik wat Drentse heideschapen moest kopen, dat zou beter gaan dan met die stugge Swifters.'

Jan: 'Als Wim en Tom wat willen veranderen binnen het bedrijf dan moeten ze dat doen. Dat hoeven ze niet aan mij te vragen. Je moet het ook los willen laten.'

Drentse heideschapen en Schoonebeekers

En zo kwamen er wat Drentse heideschapen op het bedrijf. Jongste zoon Tom wilde wel wedstrijden gaan doen in het schapendrijven, dus moesten er nog meer Drentse schapen komen. 'En toen Staatsbosbeheer op een gegeven moment in de gaten kreeg dat wij Drentse heideschapen hadden, klopten ze bij ons aan voor het begrazen'. Op den duur liepen er niet alleen

Swifters en Drentse heideschappen, maar ook Schoonebeekers op het bedrijf. Wim: 'De Drent en de Schoonebeeker doen het allebei goed op de hei. Daarom passen ze perfect bij ons werk.' Inmiddels is natuurbegrazing de hoofdzaak en lopen de kuddes door natuurgebieden én gemeentes.

Vanaf de luiers in de schapen

Zoons Wim en Tom weten niet beter dan dat ze meehelpen op de boerderij. Tom: Eigenlijk zitten wij vanaf de luiers al in de schapen, hè.' Toen de jongens wat ouder werden gingen ze actiever meewerken op het bedrijf en in 2020 zijn ze er

dan ook definitief bij ingestapt. Wim: 'Wij zijn eigenlijk elke dag op pad. Ik geniet altijd van mijn werk, maar als het twee weken geregend heeft en de zon gaat daarna schijnen, dan is het extra mooi. Die schapen zijn de regen op den duur ook wel zat trouwens.'

Een wijze raad voor nieuwe boeren? Het is tegenwoordig niet makkelijk om als boer een nieuw bedrijf te beginnen. Tom: 'Het is een heel gedoe om te beginnen, maar als je het écht wilt, dan moet je doorzetten. Je houdt zo toch ook een stuk historie in stand.'

Witrik en welzijn op één erf

Op de zorgboerderij van Pytsje van der Veen in het Friese Twijzelerheide draait alles om ritme: het ritme van de koeien, van de natuur én van de mensen die deelnemen aan de dagbesteding. Samen met haar ouders en haar vriend runt Pytsje een kleinschalig melkveebedrijf en een zorgboerderij voor ouderen: Zorgboerderij De Witrik.

De trots van de boerderij is vanzelfsprekend de veestapel Witrikken: een zeldzame witrug-kleurslag die de vader van Pytsje al sinds zijn tienerjaren fokt. Vader Arnold: 'Ik kocht mijn eerste Witrik-kalf toen ik 14 jaar was en vanaf dat moment heb ik de veestapel opgebouwd. Dat is nu zo'n 58 jaar geleden. Ik koos voor de Witrik omdat ik het mooie dieren vind.'

Hard werken

De koeien worden op natuurlijke wijze gehouden, mét hoorns en zonder oormerken. De boerderij is dan ook geregistreerd oormerkweigeraar. De Witrikken produceren minder melk dan gangbare rassen, maar passen door hun robuustheid goed in het landschap van de Friese Wouden. Het houden van een

zeldzaam ras of zeldzame kleurslag brengt ook zorgen en uitdagingen, zo is het moeilijk om genoeg genetisch materiaal te vinden. Daarnaast is een zorgboerderij in combinatie met een melkveebedrijf hard werken. 'Wij hebben geen personeel, dus als je ziek bent moet er nog steeds voor de koeien en de zorgboerderij gezorgd worden. Het is fysiek bewerkelijk en we moeten dus echt gezond blijven om het allemaal draaiende te kunnen houden.'

Ook hier gaat de bedrijfsovername stap voor stap. 'Mijn vader is heel blij dat ik het wil voortzetten, maar loslaten is soms nog wel lastig', vertelt Pytsje. Toch is één ding zeker: de Witrik hoort bij de toekomst van de boerderij. En via haar bestuurswerk voor Stichting De Witrik zet ze zich breder in voor het behoud van deze bijzondere kleurslag.

Pytsje: 'Deze koeien horen bij onze familie en de boerderij. Dat wil ik behouden en een toekomst geven, ook financieel.'

Help mee zeldzame rassen te behouden

De beste manier om zeldzame rassen te behouden, is ze een plek te geven in het landschap: grazend op de hei of scharrelend in de wei. Dat kan professioneel, bij een boer of herder, maar ook bij een zorgboerderij, openluchtmuseum of kinderboerderij. Ook enthousiaste hobbyhouders spelen een belangrijke rol.

Voor een gezonde en toekomstbestendige populatie zijn van belang:

- Voldoende levende dieren
- Genoeg genetische variatie
- Een goed fokprogramma
- Een betrokken en enthousiaste groep dierhouders

Hoe kun jij bijdragen?

Wil je dieren gaan houden?

Kies dan voor een zeldzaam Nederlands ras. Heb je die mogelijkheid niet, of wil je op een andere wijze helpen? Dan kun je de missie van SZH steunen op verschillende manieren.

Doe een eenmalige donatie

Doneer eenmalig een bedrag naar keuze. Iedere bijdrage telt!

Word vriend: jaarlijks of voor het leven

Als vriend vragen wij een jaarlijkse minimale bijdrage van € 22,50. Of word vriend voor het leven voor eenmalig € 450,-.

Geven na het leven

Een nalatenschap biedt de SZH de mogelijkheid iets unieks te doen met de bijdrage.

Neem zelf het initiatief

Doe mee op jouw manier door bijvoorbeeld een evenement of actie te organiseren.

Meer informatie:
www.szh.nl/help-mee

Wat doet de SZH?

De SZH ondersteunt dierhouders en promoot oorspronkelijke rassen. Hoe we dat doen?

- We verbinden rasorganisaties en dierhouders met elkaar
- We bieden een schat aan informatie
- We jagen initiatieven aan en voeren projecten uit
- We vertegenwoordigen zeldzame rassen in overleg met overheden rond wet- en regelgeving

Colofon

Redactie: Nonja Remijn, Tamar Haarmans, Ton van Schie

Fotografie: SZH, en: Rob Buijter (p3, 4, 17, 29), Dierenbeeldbank (p5), Robert Elsing (p22), Berrie Klein Swormink (p9), Henny van Rij (p8), The State Hermitage Museum/Photo by Alexander Koksharov (p6), Yuverta (p3, 24, 25) of zoals vermeld in foto..

Illustraties: Dirk Oomen

Vormgeving: Astrid Janse, BoekenGilde

Druk: BoekenGilde

© Stichting Zeldzame Huisdierrassen, 2026
szh.nl

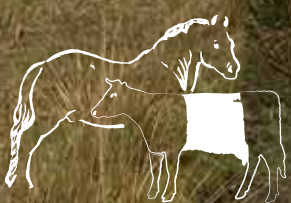
Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van SZH.

De redactie heeft geprobeerd de rechthebbenden van het beeldmateriaal te achterhalen. Wanneer een bron onvermeld is gebleven, kunnen rechthebbenden contact opnemen met SZH.

LEVEND ERFGOED *in beeld*

SZH
VOOR LEVEND ERFGOED

Al duizenden jaren worden dieren gehouden voor hun nut en voor gezelschap. De ruim 90 oorspronkelijke Nederlandse huisdierrassen hebben unieke genetische en cultuurhistorische waarden. SZH zet zich sinds 1976 in voor het behoud van dit 'levend erfgoed'. Dit magazine geeft een inkijk in het bijzondere speelveld van de oude rassen en nodigt uit om zelf ook mee te doen.